

ЕКСТРЕМНИ СПОРТОВИ У ТУРИЗМУ СРБИЈЕ

EXTREME SPORTS IN THE TOURISM OF SERBIA

Плавша, Ј.*, Пешта, Г.*

Резиме

У овом раду обрађени су неки од екстремних спортова који су у већој или мањој мери развијени у Србији и који као такви већ имају утицај на туризам наше земље или имају потенцијала за утицај у будућности. Екстремни спортови имају најчешће комплементарни утицај на развој туризма Србије. Неки од њих су већ доста добро развијени и укључени су директно у туристичку понуду наших туристичких агенција као што је то случај са сплаварењем и скијањем на дасци. Тако да туристи могу да изаберу туристички аранжман који обухвата сплаварење са још неким додатним елементима туристичке понуде или приликом посете зимских туристичких центара одабрати аранжман који у својој понуди обухвата и скијање на дасци. Код неких других екстремних спортова као што су кајак и триатлон утицај на туризам се огледа на другачији начин, не кроз директно учешће у понуди туристичких агенција (јер таквих понуда у нашим агенцијама нема) већ више кроз пасивно посматрање ових такмичења. Као што је већ наведено у раду, такмичења из ових спортова у нашој земљи има доста, међутим колики је њихов утицај на туризам не може се са прецизношћу утврдити јер се у већини случајева не воде евиденције о броју посматрача (од неколико десетина до неколико хиљада) на спортским догађајима овог типа. Као пример повезаности са туризмом може се навести организовано панорамско разгледање Београда и Вршца. Спортови са изузетним потенцијалом за укључивање у туристичку понуду наше земље су планински бициклизам и алпинизам и слободно пењање.

Кључне речи: Србија, екстремни спортови, туризам

Abstract

This work describes some of the extremesports which are in some degree developed in Serbia and are influencing tourism in our country or have a potential to do so in the future. For now, extreme sports are complementing nicely with tourist trade in our

* Др Јован Плавша, Гордана Пешта дипл. студент, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

country. Some of them are already quite developed and already included in the tourist market through travel agencies, that being the case with rafting and snowboarding. That way, tourists are able to choose an traveling offer which includes rafting with some other element of vacation, or during their visit to a ski resort they can at their leisure enjoy the pleasures of snowboarding. Influence of some other sports, like for example kayaking and triathlon, is not included directly in the tourism of Serbia through travel agencies, but by a desire to watch competitions of the forementioned sports. As have been already mentioned in the work, these kinds of competitions are numerous in our country but it is difficult to ascertain precisely their influence on tourism because, in most cases, there is no record or statistical data about number of spectators.

Air-based sports (paragliding, handgliding and parachuting, do have a great number of competitions which are organized under supervision of the Aeronautical union of Serbia & Montenegro. Example of their implementation in the tourist offer of Serbia

is the a possibility to enjoy panoramic view of Belgrade and Vršac. Other sport, like mountain biking climbing have a great potential for expanding tourist offer of Serbia.

Key words: Srbija, extreme sports, tourism

Увод

У савременом свету пуном напетости, журбе и стресова, стално се поставља питање како организовати живот, а да ови негативни ефекти не ремете нормално функционисање појединаца и група, односно да се негативности не одразе на људско здравље. Да би се стања напетости и стреса неутралисала или колико-толико ублажила, појединци, породице и групе људи траже различите видове релаксације и опуштања. У таквим ситуацијама често се опредељују за различите краће или дуже одморе у непосредној близини места сталног живљења или за краћа или дужа туристичка путовања на удаљеније просторе и друге државе. Организовање и спровођење одмора, у многим ситуацијама није адекватно, па се не постижу пожељни ефекти. Најчешће грешке су у томе што одмори имају карактер излежавања, односно током њиховог трајања нема активности или се оне веома малог интензитета.

Међутим, све више је људи који увиђају да се неутралисање напетих и стресних стања, али и опоравак организма и прикупљање нове енергије за даљи живот и нове обавезе најбоље обавља кроз различите активности. Поред овога, спортске активности као изазов и такмичење са другим и самим собом, али и као брига о свом здрављу привлаче велики број младих. Такође веома је важна и друштвена (социјална) улога спорта, код које је примарно навикавање на специфичне односе са другим људима, јер бављење спортом подразумева редовно вежбање, контролисано дозирање и анализирање активности. Екстремни догађаји у спорту су, током његове дуге историје пленили пажњу јавности. Подвизи спортиста, жељних да превазиђу сопствене могућности, временом су постали нормална ствар. У трагању за новим изазовима развили су се и нови спортови названи екстремни или адреналински због своје необичности и различитости. Оно по чему су екстремни спортови различити у односу на друге спортове је велики степен ризика, те у свакој прилици нова и другачија узбуђења.

Да спортови могу бити интересантни и за ширу популацију увиделе су и неке туристичке агенције, па у својој понуди све чешће имају и активности разноликог трајања, садржаја, нивоа и интензитета, али и авантуристичке спортове, па се у том контексту може говорити о спортом туризму. Овај облик туризма доживљава бум крајем XX века, када се и туристима нуде разнолике спортско-рекреативне активности. Добро познати спортови привлаче све већи број организатора, учесника, као и пасивних и активних посматрача. Технолошки напредак, разне иновације и изазови у људима, "натерали" су многе да се укључе у нове или преуређене старе спортске дисциплине.

Активни одмори, односно одмори са различитим спортско-рекреативним активностима (спорт главна сврха путовања) у Великој Британији привуку око 25% туриста, код домаћих туриста у Белгији та бројка се креће око 27%, а код оних који путују у иностранство достиже и 30%) (Standeven, De Кноп, 1999). Пошто је туризам крајем XX века постао привредна грана, која, у светским размерама, доноси највећу зараду, односно учествује са око 10-11% у бруто националном дохотку, тако и спортски туризам ствара све већи доходак – око 15-20% од укупног туризма или око 2% од светског бруто дохотка (WTO). Развој спортског туризма покреће многе привредне гране, те ће се проширени ефекти у будућности још више осетити. Светске трендове, мада нешто успореније, прате и збивања у нашој земљи, где се у туристичкој понуди појављују и авантуристички спортови, мада још увек са ефектима знатно мањим од реалних могућности. Међу авантуристичке спортове који могу имати значајнију заступљеност у туризму Србије спадају: сплаварење, кајак на дивљим водама, триатлон, алпинизам и слободно пењање, скијање на дасци, планински бициклизам, падобранство, параглајдинг, летење змајем и банџи џампинг.

Појам и дефиниција туризма, спорта и спортског туризма

Мада не постоје опште прихваћене дефиниције ових појмова и активности овде ће бити наведене оне које се најчешће употребљавају.

Најчешће туризам се дефинише као активност у којој људи путују ван свог места сталног боравка, без намере да остваре економску добит, а ту бораве најмање 24 сата одседајући у неком објекту (једно преноћиште), а затим се враћају у своја стална пребивалишта (De Groote, 1995).

По северноамеричкој дефиницији спорт се често карактерише као изазов који изискује мноштво физичких вештина и крајњег физичког исцрпљивања. Затим, да укључује неке облике такмичења и да поседује организовану и структурирану форму, а опет одражава осећај слободне и спонтаности. Европска дефиниција спорта је много слободнија и дефинише спорт као све форме физичке активности, које кроз спорадично или организовано учешће доприносе повећању физичке кондиције, менталног здравља, формирају социјалне везе или остварују резултате на такмичењима на разним нивоима.

Најшире схватање спорта подразумева све сталне или повремене, али организоване и планиране такмичарске и не такмичарске активности које подразумевају вештину, стратегију и/или могућност у којој се људска бића такмиче са собом, или са другим људима, само због забаве и тренирања или како би подигли своје могућности до највиших нивоа способности (Coakley, 1990).

Нема много дефиниција спортског туризма, али једна од најадекватнијих бих била да је то путовање некомерцијалног карактера, како би се учествовало у спортским активностима или посматрале исте далеко од места боравка. Уз прихватање ове дефиниције, такође треба укључити и категорију пословног и комерцијалног туризма, што би значило да до спортског туризма може доћи и када човек путује из пословних и комерцијалних разлога. Најшире схватање спортског туризма је да он обухвата све врсте активног и пасивног учешћа у спортским активностима до којих долази повремено или редовно из некомерцијалних или пословно комерцијалних разлога, за које је неопходан одлазак из места сталног боравка или радне средине (Hall, 1992).

Појава екстремних спортова, њихов здравствени значај и подела

Људска радозналост и снажљивост, потпомогнута технолошким проналасцима, иницирала је настајање екстремних спортова. Вечити циљ досећи недосегнуто довео је до остварења бројних жеља: летети као птица (змај летелица), скочити у дубину (падобран, банџи џамп),

кретати се на таласима (сурф, једрење), спуштање низ снежне падине (скијање, скијање на дасци - сноуборд) и др.

Један од првих екстремних спортова је сурфовање (surfing) које се почело развијати као спорт на западним обалама САД и на источним обалама Аустралије. Касније се проширило на већину земаља које су имале услове за бављење овим спортом. Од ове дисциплине, настале су остале дисциплине на води које се и даље шире, а то су: летење на дасци кроз ваздух (wind-surfing) и вожња даске на таласима уз помоћ падобрана (kite surfing). Прва дисциплина је сурфовање на ветар или сурфовање са великим једром на дасци која користи ветар као снагу покретања на морима и језерима. Друга дисциплина користи такође снагу ветра, али помоћу једне врсте падобрана слично оном код параглајдинга, само је даска доста краћа у односу на претходну дисциплину.

Пошто је било дуго чекати од лета до лета, сурфери су са западних обала САД кренули до познатих зимовалишта на Стеновитим планинама и направили даску за снег на крају 70-их и почетком 80-их година XX века.

Велики је број екстремних облика који се изводе на копну, у ваздуху или на води и такође су почели од неких врста спортова. Претходиле су им авантуре храбрих људи који су били први у рођењу, падобранству, сплаварењу, планинарењу и алпинизму и другим екстремним спортовима.

Слично природној средини и градови нуде много могућности за бављење спортом, нуде бројне изазове. Поред тога урбана средина ближа је од природне, па градски екстремни спортови све више привлаче оне спортисте који због недостатка новца и времена не могу одлазити у природу. Тако су се степенице претвориле у скакалишта, ограде у површине за спуштање, зидови зграда за пењање итд.

Већина људи сматра да је спорт позитивна појава. Позитиван став о спорту произилази из чињенице да је то активност са више функција. Наравно, прво се истичу физички ефекти, али и психички имају велики значај. Одржавање физичке кондиције, у психолошком смислу јача човека, а могућност такмичења пружа осећај победника. Поред тога спорт може да побољша друге социјалне функције, као што су породични односи, комуникације са пријатељима и забава. Пружа могућност и за одржавање физичке и менталне равнотеже, као и за ослобађање од нагомилане напетости. Особе које су се умориле у току рада, спорт доживљавају као одмор. Спорт захваљујући својим позитивним особинама, веома лако постаје навика, стална потреба.

Екстремни спортови су веома важни јер поседују све оно што недостаје у свакодневици: изазов, авантура, провера способности, упознавање граница своје моћи, суочавање са природним елементима, тестирање личне одлучности, одређени степен опасности и слично. Екстремни спортови омогућују сталан осећај успешности и никога не искључују аутоматски, због висине или тежине тела, али захтевају да човек буде у доброј физичкој кондицији (Tomlinson, 1996).

Не постоји нека универзално одређена подела екстремних спортова, али подела која следи извршена је на основу тога на ком простору се одржавају екстремне спортске активности. Па се тако разликују: екстремни спортови на води, на земљи и у ваздуху. Екстремни спортови на води су: сплаварење, рођење на дах, кајак и триатлон (комбинација на води и земљи). Екстремни спортови на земљи: алпинизам и слободно пењање, скијање на дасци (snowboard), планински бициклизам и јахање коња са препонама. Екстремни спортови у ваздуху: параглајдинг (летење летилицом параглајдером), летење змајем, скок са еластичним канапом (bungee jump) и падобранство.

Сплаварење

Сплаварење (рафтинг) је спорт на води, у коме се учесници спуштају чамцем по рекама и језерима, користећи весла. Изворни сплав (рафт) направљен је од дрвених балвана, али поред дрвених постоје и гумени сплавови које воде порекло од десантних чамаца из Другог светског рата. Данашњи сплавови су углавном направљени од материјала који се надувавају, квали-

тетнији су од војничких сплавова, а направљени су од *хипалона* (веома отпоран и квалитетан материјал) тако да је веслање на њима и сигурно и забавно (www.sunny-rafting.com).

Сплаварење на нашим просторима има релативно дугу традицију. Река Тара и Дрина су још пре Другог светског рата коришћене од стране човека као средство за превоз дрвене грађе до фабрике у Фочи (Србије). Целокупан посао транспорта балвана водом називао се трифт, а људи који су се бавили тим послом – трифтари. Посао трифтера био је тежак и сложен. Очишћени балвани су спуштани у воду и препуштани матици која их је односила низводно. Брзина и снага реке је носила балване понекад не баш жељеним током па је често долазило до попречивања балвана, заглављивања између камења што је доводило до застоја и лагеровања. За обезбеђивање несметаног протока балвана били су задужени трифтари. Трифтари су били људи који су живели у селима дуж кањона и ово им је био посао од кога су издржавали породице. Једино радно оруђе им је било цапин. Куриозитет је био и да су већина њих били непливачи што је многе коштало живота. Тара за многе од њих представља вечну кућу, а као сведоци су остала места на реци која носе имена настрадалих трифтера као што су: Буљков камен, Таранина пошта, Мацанов гроб, Крсманов камен и други.

Прва идеја о састављању више балвана у целину потиче од трифтера. Они су повезивали два до пет балвана, који су уз помоћ импровизованог весла служили за превоз водом. Тако спојени балвани које су они називали сплутина били су основа за развој сплаварења. Након престанка трифта долази се на идеју да се сплутине прошире тј. да се прикује још 7-8 балвана како би површина била већа и сигурнија. Тако настају прве дрвене сплутине или сплавови које се састоје од 10 до 12 кованих балвана и служе за превоз људи искључиво у туристичке сврхе. На средини сплутине налази се четвороугао који служи као место за седење и назива се кревет. На предњој и задњој страни налазе се продужеци на којима се налазе држачи, који се зову бабе, за думенове. Конструкција сплава омогућава му кретање искључиво низводно, а уз помоћ думенова врши се маневрисање, односно бежање од камења и стена. Сплав возе два сплавара и то један напред - предњак и један назад - задњак. Посао предњака је да усмери сплав на најбољи пут док је посао задњака да извлачи задњи ка усмереном правцу. Кревет је био резервисан за седење гостију и смештај пртљага. Вожња оваквим сплавовима почела је почетком 70-их година XX века и трајала је до средине 90-их када гумени чамци специјализовани за брзе воде преузимају примат. Данас се сплаварење обавља искључиво гуменим чамцима и назива се рафтинг.

Постоје одређене разлике између вожње сплавовима и чамцима. Вожња чамцима је сигурнија и безбеднија нарочито при високом водостају. Учесници су активнији приликом вожње чамцима тиме што веслањем помажу скиперу (човек који управља чамцем), док на сплавовима само седе на кревету; чамци су сигурнији за заустављање и маневрисање приликом сплаварења (www.sunny-rafting.com).

Сплаварење у Србији је релативно добро развијено, а могуће је организовано сплавариће на Лиму, Ибру и Дрини. Многе туристичке агенције нуде различите програме организованог сплаварења укључујући у своју понуду и неке друге додатне елементе, да би програм био испуњенији и интересантнији.

Сплаварење на Лиму. Река Лим настаје у подножју Проклетија као отока Плавског језера, на 999 метара надморске висине. Својим током пролази кроз: Андријевицу, Беране, Бјело Поље, Пријепоље, Прибој и Рудо, а у подножју Медвеђе на 299 метара надморске висине свој пут завршава као притока Дрини. Лим је погодан за сплаварење целом својом дужином (140 km), а потребно је четири до пет дана да се низ њега спусти. Посетиоци наравно не морају сплаварити целим током, већ могу бирати и краће, атрактивније деонице. Лим је веома лепа река, а његови кањони су урезани у високе стене обрасле шумом стварајући призоре за уживање. Сезона сплаварења почиње у мају када је вода највиша, а река веома брза, што је последица чињенице да се горњи ток Лима храни искључиво од снежнице са Проклетија и Кома. Чим нестане снега смањује се и количина воде што отежава сплаварење. Лим у летњим месецима је доста мирнији па је на неким секторима могуће и купање. У близини тока Лима налазе се чуве-

Слика 1. Сплаварење Лимом (Извор: www.splavarenje.co.yu)

Fig 1. Rafting on Lim

не цркве и манастири: Манастир Милешева, Давидовица и Куманица као и Ђурђеви ступови, који представљају додатни елемент туристичке понуде (www.sunny-rafting.com).

Сплаварење на Ибру. На Ибру се организује неколико сплаварских тура различите дужине. Спуст са сплавовима у дужини од 25 km почиње на ушћу реке Студенице у Ибар. У току сплаварења учесници могу да уживају и у лепотама ибарске клисуре. У овом делу Ибар је препун теснаца и брзака који се смењују са мирним и зеленим вировима тако да је могуће и купање, а они који су пуни адреналина могу се опробати у пливању низ брзаке или скакању с моста у Церију. Ова сплаварска тура траје око три сата и завршава подно узвишења на коме је средњевековни град Маглич. Тура од 11 km почиње у месту Ушће, а завршава се у месту Полумир. Ова тура временски траје између једног и два сата. Деоница од 18 km почиње у Полумиру, а завршава се испод узвишења на коме је средњевековни град Маглич (између Богutowца и Полумира). Ово је блажа, али довољно узбудљива варијанта сплаварења и погодна је старије људе и школске групе. Трајање ове туре је око два сата.

Једна од интересантних манифестација која се одржава на Ибру је “Весели спуст”. Траса је дуга 27 km, а почиње од средњевековног града Маглича до Краљева са паузом у Матарушкој бањи. Од Маглича до Матарушке бање река је мирна и доста плитка, а од Матарушке бање до Краљева знатно шири и дубља па се лакше управља чамцем без бојазни да ће се чамац негде насукати. На “Веселом спусту” последњих година учествује неколико хиљада људи (2005. око 3500 људи) (www.sunny-rafting.com).

Кајак на дивљим водама

Кајакарство је спортско-рекреативна грана у којој спортисти седе (у кајаку) или клече (у кануу), окренути лицем у смеру војње, а покреће се веслом које није ослоњено на чамац, већ се држи слободно у рукама.

Војња кајака и кануа се одвија на мирним и дивљим водама. Труп кајака и кануа за мирне воде је “V”- облика док је код истих за дивље воде груп раван. Основна разлика између веслања кајаком или кануом је та да је весло кајака са две лопатице док је код кануа са једном. Такмичења се одржавају у спусту и слалому, а постоји систем класификација речних вода по скали од један до пет. Ова класификација подразумева брзину и турбуленцију воде. Уобичајена је вредност П-3 или П-4 за већину такмичења (www.kajakss.org.yu).

Кану је пореклом из Северне Америке, односно из Канаде, где су га првобитно користили Индијанци. Ескимски су користили кајак од давнина, а израђивали су га разпињањем фокиних кожа на костур од дрвета или кости кита. Ескимски кајак је прво описао енглески морепловац Стивен Бороу (Stephen Borough) средином XVI века, а први спортски кајак саградио је Шкотлађанин Џон Мек Грегор (John MacGregor) 1845. године. Он је веслајући у свом кајаку обишао многе реке и језера Европе, а своје доживљаје и искуства с тих путовања бележио је у свом дневнику што је многе касније инспирисало да предузму сличне подухвате. Све је то допринело популаризацији кајакарства и његовом ширењу у многим земљама. Мек Грегор је основао 1866. године Краљевски кану клуб, а следеће године организовао је регату са 300 веслача у Великој Британији. Године 1924. основана је у Копенхагену Међународна кану федерација ICF (Internationale Canoeing Federation) и те године на Олимпијским играма кајак и кану се појављују као демонстрациони спорт, а као званични спорт на играма у Лондону 1948. године (en.wikipedia.org).

Слика 2. Кајак на дивљим водама
(Извор: www.kajakss.org.yu)

Fig 2. Kayak on white-water

У бившој Југославији први кајакашки савез основан је 1939. године, а данас у Србији постоје многобројни клубови који се организовано баве кајаком на мирним водама (20 клубова) и кајаком на дивљим водама (11 клубова), а сви су удружени у Кајакашки савез Србије.

У кајакарству постоји неколико дисциплина, а то су: кајак на мирним водама (спринт на 200, 500 и 1000 m), маратон (од 10 до 42 km, са трчањем, савладавањем копнених препрека или без трчања), слалом (трке на 300 до 600 m уз савладавање водених препрека, капија), кајак на дивљим водама (спуст или маратон на стазама од пет до 10 km на брзим, дивљим водама), змајеви чамци – Dragon boat (дуго домородачки чамци са по 20 веслача) и једрење (www.kajakss.org.yu).

Као и сплаварење и кајак је заступљен у готово свим земљама где за то постоје адекватни услови, а такмичења у кајакарству одржавају се на националним нивоима, као и на европском и светском нивоу. Европска првенства се одржавају од 1933. године, а светска од 1949. године.

У туристичком погледу, за нашу земљу једна од најзначајнијих је Међународна туристичка дунавска регата (Tour International Danubien) – TID, која се одржава сваке године. Први пут је одржана 1955. године, и у њој је учествовало око 200 такмичара из 12 земаља. TID регата је највећа и најдужа речна регата на свету, траје 61 дан и превесла се 2080 km реком Дунав. Регата је веома популарна у свету и поред учесника из подунавских земаља има учесника и са других континената.

На регати учествују деца, одрасли и старије особе оба пола. Последњих година на регати учествује неколико стотина такмичара (2004. око 500). Сваке године 26. јуна регата креће из немачког града Инголштадта (Ingolstadt), а завршава се у 28. августа бугарском граду Силистри. У нашу земљу регата улази 28. јула код Апатина, а излази 14. августа код Брзе Паланке. Године 2005. одржан је јубиларни 50-ти TID. Организатор регате TID кроз Србију је Одбор за туризам Кајакашког савеза Србије. Основно правило TID-а је: пловидба Дунавом чамцима (кајак - кану) које покреће човек сопственом снагом по етапним местима, која се за сваку земљу утврђују на Међународној конференцији. Дневне етапе су у просеку дужине око 43 km. У етапним местима регата борави један дан осим у већим и главним градовима земаља кроз које регата пролази и у којима се задржава по два дана. Етапна места у нашој земљи су: Апатин, Богојево, Бачко Ново село, Бачка Паланка, Нови Сад, Стари Сланкамен, Београд, Смедерево - Југово, Велико Градиште, Добра, Доњи Милановац, Текија, Кладово и Брза Паланка. У Београду регата кампује четвргог и петог августа на теренима Спортског центра "25. Мај" на Дорћолу (kajakss.org.yu).

Триатлон

Триатлон је спорт који обухвата пливање, вожњу бициклом и трчање. Постоји неколико утврђених и прихваћених дистанци за триатлон такмичења, а то су: Олимпијски триатлон, Спринт триатлон и триатлон под називом Гвоздени човек (Ironman). Олимпијски триатлон обухвата: пливање на стази дугој 1500 m, вожњи бицикла на стази дугој 40 km и трчање на стази дугој 10 km. Спринт триатлон обухвата: пливање на стази дугој 750 m, вожњи бицикла на стази дугој 20 km и трчање на стази дугој пет km. Триатлон Гвоздени човек обухвата: пливање на стази дугој 3600 m, вожњи бицикла на стази дугој 179,2 km и трчање на деоници 42.195 m (класични маратон). Најтежи и најдужи триатлон се одржава у мушкој конкуренцији од 1978. године, а женски од 1979. године (www.yutu.org.yu). Настанак једног новог спорта, триатлона везује се за Америку, односно ближе, за Калифорнију, где се 1973. године један вид овог спорта појавио по први пут. Већ 1974. године атлетски клуб из Сан Дијега (San Diego Track Club) је организовао прво званично такмичење у триатлону. Оснивач триатлона је капетан Џон Смит (John Smith), а први такмичари су били амерички маринци. У дисциплини Гвоздени човек прво такмичење је одржано на Хавајима 1977. године, а после тога оснивају се национални савези. У Француској, у граду Авињону 1989. године основан је Међународни триатлон савез ИТУ (International Triathlon Union) и данас су његове чланице преко 140 земаља широм света. Триатлон је званичан спорт на Олимпијским играма од 2000. године које су одржане у Сиднеју (www.triathlon.org).

Триатлон се у нашој земљи појавио почетком 90-их година XX века, мада је први триатлон одржан 1988. године у Крагујевцу и звао се “Шумадијски триатлон”. То такмичење није имало форму као данашња такмичења и разликовало се и по дистанцама, а и по томе што дисциплине нису биле повезане већ је постојала пауза међу њима. Године 1993. одржано је прво првенство државе на Ади Циганлији. Од тада се првенство државе одржава сваке године и број учесника је из године у годину све већи и што је важније резултати су све бољи, а 1999. године одржан је први куп Југославије у триатлону. Свих ових година наши такмичари су напредовали па су постигли завидне резултате и на међународном плану. На првенству Балкана 2005. године СЦГ је добила првака Балкана у мушкој и женској категорији. Постоји и Гранд при триатлон који се састоји из три трке. Прву трку чини 300 m пливања, осам километара вожње бицикла и два километра трчања. Друга трка обухвата два километра трчања, осам километара вожње бицикла и 300 m пливања, а трећа осам километара вожње бицикла, 300 m пливања и два километра трчања.

Слика 3. Учесници Београдског триатлона (Извор: www.zrinski-triatlon.hr)

Fig 3. Participants of Belgrade triathlon

Осим ових летњих варијанти триатлона постоји и такозвани зимски триатлон који се састоји из трчања на скијама 20 km, вожње планинског бицикла 40 km и трчање 10 km (www.yutu.org.yu).

У триатлону се одржавају европска (2005. у Лозани је учествовало 260 такмичара, а победник је наш репрезентативац Ненад Сударов) и светска првенства, а у нашој земљи најзначајнији је Београдски триатлон који се одржава на Ади Циганлији. Такмичења се организују у Спринт и Олимпијском триатлону за јуниоре и сениоре оба пола, а учествују и домаћи и страни такмичари што привлачи велику пажњу. Прво првенство Југославије у триатлону одржано је 1993. године. на Ади Циганлији. Такмичење је одржано на дистанци 1500 m пливања, 40 km вожње бицикла и 10 km трчања. Током лета 1994. године такмичења су почела да се одржавају и у другим градовима Србије. Одржано је девет триатлона, а те године одржано је и друго првенство Југославије у триатлону. На триатлон првенствима наше земље учествује све већи број странаца из Украјине, Русије, Грчке, Бугарске, Велике Британије, Хрватске, БиХ, Македоније, Словеније, Новог Зеланда итд. Последњих година на првенствима наше земље учествује преко 150 такмичара, а посматра их неколико хиљада лица (www.yutu.org).

Алпинизам и слободно пењање

Највиши степен достигнућа у планинарству представља алпинизам. То је кретање човека по стеновитим веома стрмим, чак и вертикалним деловима планинама, при чему се не користе планинарски путеви за успон на врхове него слободне стене у разним смеровима. Алпинизам захтева сталну физичку и психичку кондицију, велико искуство, познавање технике пењања и других фактора неопходних за сигурно и успешно савладавање препрека на успону. Алпинизам је спорт који се разликује од осталих спортских грана по томе што борбу човека с природом и њеним силама не бодри публике. Слободно пењање је пењање искључиво на сувој стени, без икакве помоћне опреме, осим оне за лично осигурање пењача. Циљ је да пењач испење до врха, без обзира да ли је смер вертикална плоча или плафон. Пењање може да се одвија не само на природним већ и на вештачким стенама на којима се и одржавају такмичења. Разлика међу њима је не само у саставу, већ и у хватиштима која се на природној стени често јасно не виде. Слободно пењање на вештачким стенама, иако екстремни спорт, не представља ризик за пењача, ако правилно користи опрему за осигурање и придржава се одговарајућих правила (www.digitalrock.de).

Алпинизам је спорт који је зависан од рељефа, а развио се као резултат путовања. Алпске области Швајцарске, популаризоване захваљујући “Великој тури”, биле су прве захваћене спортским активностима, које су делом измениле и њихив изглед. Бројни су догађаји који су допринели упознавању планина и развоју алпинизма. Пењање на Мон Блана 1786. године (Жак Балмат и Мишел Пакарда) иницирало је развој планинарења и алпинизма, а када се први човек попео изнад висине 8000 m (1950. врх Анапурна 8078 m у Непалу) то је био још већи подстрек развоју ових спортова. Након пењања на Монт Еверест (Хилари и Тенсинг 1953) алпинизам још више напредује. Међународно удружење Алпиниста (UIAA) основано 1969. године уводи јединствене међународне скале за оцену тежине успона. За одређивање тежине слободног пењања постоји скала од један до шест степени са предзнацима + и -, те специјална скала са ознакама А1 - А4. Те скале важе за пењање по сувим стенама, а за успоне под ледом и снегом примењују се други критеријуми, који се мењају у зависности од снега и леда. За оријентацију алпиниста прописани су међународни знакови и симболи (Плавша, 2004).

Наши алпинисти постижу завидне резултате. Током последњих неколико година попели су се готово на све највише врхове на свету, па и на Монт Еверест. Слободно пењање, које се код нас најчешће помињан као Спортско пењање, почиње да се развија у Србији током 80-их година XX века. Новембра 1990. у Кошутњаку је утврђена траса за пењање названа “Скепса”, а 26. децембар 1991. године када је одржан и оснивачки састанак пењачке комисије Србије. Касније је уређено још неколико стаза за пењање - код Пријепоља и Вршца (www.vertikal.org.yu). Постоје три врсте такмичења: тежинско, буолдер и брзинско. Тежинско подразумева савладавање тешких и дугих

смерова на висинама не мањим од 12 m и дужинама смерова од минимум 16 m, а често и преко 30 m. Буолдер је такмичење на четири тренажера висине три до четири метра са веома тешким детаљима; такмичар без осигурања у задатом времену има могућност да их савлада уз неограничен број покушаја. Брзинско тамичење је атрактивно јер пењачи треба вертикалу да испењу у што краћем року док је смер једноставан, са великим хватштима или газштима.

Прва брзинска такмичења су била организована у бившем СССР-у почетком 40-их година двадесетог века. Године 1985. у месту Бардонекија (Bardonecchia), у близини Торина (Италија) је организовано прво званично такмичење. Следеће године Арко ди Тренто (Arco di Trento), се придружио Бардонекији у заједнички организованом финалу. Ово финале је посматрало више од 10000 људи. Исте године у Француској је организовано прво такмичење у затвореном простору што је представљало прекретницу у развоју овог спорта. Године 1988. UIAA је званично прихватила овај тип такмичења. Прво светско првенство одржано је 1991. године у Франкфурту (Немачка) и од тада се одржава сваке друге године (www.uiaaclimbing.com).

Што се тиче такмичења у нашој земљи, прво званично такмичење било је Отворено првенство на Ади Циганлији одржано 19. јуна 2004. године (www.vertikal.org.yu). Такмичења се организују и у Нишу и Новом Саду.

Треба истаћи да су бројни позитивни ефекти пењања у природи. Вежбачи се друже у природи, уче се да је чувају и брину о њој, користе цело тело при вежбању, постижу брзу реакцију и комбинаторику, ослобађају се страха од висине, одлазе на атрактивна, увек различита и динамична такмичења (www.adrenalin.org.yu).

Скијање на дасци

Осећај који даје вожња даске по снегу, по неуређеним теренима низ екстремно стрме стазе, кроз шуму, преко оборених стабала, пањева, усека и увала и разних других препрека у којима је често живот у опасности заиста не може да омогући нити један други спорт. Скијање на дасци је последњих година постао веома популаран спорт који окупља све више заљубљеника у зимске спортове на скоро свим меридијанима. До недавно, скијање на дасци је било резервирано само за поклонице добре забаве на снегу који су се овим спортом бавили из љубави, али је за кратко време велика заинтересованост за њега учинила да се издигне до нивоа светске спортске еуфорије. Оно што га чини јединственим је слободна вожња и могућност да сваки такмичар изрази сопствену индивидуалност.

За разлику од технике скијања, скијање на дасци не захтева много рутине и интензивне координације, те се због тога брже и лакше учи. Оно што посебно привлачи јесте изазов потпуно новог и непознатог. Засићеност стандардним зимским спортовима често код радозналих љубитеља белог спорта рађа жељу за “вратоломним фигурама”, тежим стазама и стрмим литицама.

Скијање на дасци је синоним за вожњу по дубоком снегу и несређеним стазама (www.skijanje.co.yu). То је спорт који је настао у Америци, тачније, у градићу Мускеган, током ледених божићних празника 1963. године. Од 1977. почињу да се производе даске од фибергласа, што допринио експанзији овог спорта. Ипак, није све текло глатко, пошто су нови спорт углавном прихватили скејтери, скијање на дасци је било на лошем гласу. Сматрало се да је то опасан спорт којим се баве пропалитети. Такав став је резултирао протеривањем овог спорта из скоро свих зимских центара у Америци. Међутим, под притиском младих људи који нису трпели забране, америчка конзервативна јавност је морала да попусти. Тако средином 80-их година XX века долази до експанзије скијања на дасци, као и до првих међународних тамичења. Године 1996. одржава је и прво првенство света у дисциплинама скијања на дасци. Зиме 1998. године на олимпијади у Нагану скијање на дасци је први пут уврштено међу официјелна олимпијска такмичења у свету (en.wikipedia.co).

У јануару 1996. године и код нас је основана Асоцијација скијаша на дасци Србије. Организоване су прве школе, такмичења, семинари за инструкторе и све остало неопходно. Кроз аран-

жмане скијања на дасци (стазе, школе за рекреативце и почетнике) обогаћена је и туристичка понуда домаћих ски центара. Никли су први специјализовани клубови скијања на дасци, одржавају се такмичења за првенство и куп Србије. Најпознатији центар где се организују такмичења у Србији је Копаоник. Мада у Србији скијање на дасци почиње да привлачи велику пажњу, потребно је још много труда, времена и посебно новца да би он изашао из оквира ентузијазма и прешао у добро организоване воде.

За пар деценија постојања овог спорта развило се неколико стилова вожње даске. Стили имају своју опрему, терене, па и своје дисциплине. “Снежно клизање” - сноускејт (Snowskate) је практично даска која се вози по снегу. По величини и облику је слична скејту, а вози се без везова што омогућава многе скејт трикове. Главна разлика у односу на скејт је што уместо точкова има скију. “Слободни стил” - фристајл (Freestyle) је визуелно најатрактивнији стил. Он се фокусира на скокове, трикове и остале акробације. Овај стил је веома сличан скејтбордингу, с том разликом што се изводи на снегу. Многи планински центри имају паркове за скијање на дасци за слободан стил са свим пратећим објектима. Код нас такође постоји, за наше услове, одличан центар за скијање на дасци на Копаонику. “Слободна вожња” - фрирајд (Freeride), као што само име говори, овде је реч о слободној вожњи низ стрме неуређене падине (www.skijanje.co.org).

Колика је популарност екстремних спортова, па и скијања на дасци, говори чињеница да постоји посебно такмичење, нека врста екстремне олимпијаде - екстремне игре (X games). Постоје летње и зимске екстремне игре. Прво (летње) такмичење те врсте одржано је 1995. године у Сједињеним Америчким Државама. Пошто су прве игре биле више него успешне (око 20000 гледалаца), одлучено је да екстремне игре почну да се одржавају сваке године. Убрзо је одржана и зимска верзија такмичења - 1997. године у Калифорнији и привукле су пажњу око 40000 гледалаца. Од тада се снежни екстремни спортови убрзано развијају, па скијање на дасци постаје и олимпијска дисциплина (<http://expn.go.com>). Године 2004. у фебруару одржано је првенство Србије у скијању на дасци (Копаоник), са неколико стотина учесника и неколико хиљада посматрача (www.kopaonik.net).

Слика 4. Скијаши на дасци на Копаонику (Извор: www.udruzenjefreestylera.com)

Fig 4. Skier on the ski board on Kopaonik

Планински бициклизам

Поред бициклистичких трка које се одржавају на писти (велодрому) и на друмовима, све популарнија је вожња бицикла по планинским просторима. За вожњу се користи специјални бицикл назван планински. Од 1981. године када почиње масовнија производња планинских бицикла организују се и чесшћа крос-кантри такмичења, мада су у свету позната још од 70-их година XX века. На олимпијским играма 1996. године у Атланти планински бицикл, односно крос-кантри је по први пут ушао у програм игара. Мушкарци наступају на стази дужине 40-50 km, а жене на 30-40 km (www.home.drenik.net). Светско првенство се вози од 1990. године, а Светски куп од 1991. године.

У нашој земљи планински бициклизам се развио почетком деведесетих година двадесетог века. Први планински бициклистички клуб (МТБ) основан је у Новом Саду под називом “Фанатик”, а исте године оснива се и клуб “Раднички” из Крагујевца, те касније још неколико екипа. Стазе за вожњу планинских бицикла постоје на неколико планина, а међу најлепше спадају оне на Фрушкој гори и Авали., мада у готово свим деловима Србије постоје стазе на којима се може возити, тако да сви који желе да се баве овим спортом или само рекреативно могу да изаберу неку од многобројних стаза различитог степена тежине (www.tds.co.yu).

Неколико је дисциплина у вожњи планинског бицикла. “Кроз рурално подручје” - *Крос кантри* (Cross country) је најпопуларнија брдско-бицикличка дисциплина која се одржава на кружној стази на којој је однос пењања и спуштања једнак. У сениорској категорији вози се од прилике 40 километара у трајању од око два сата, у јуниорској категорији утрка се протеже на око 25-30 километара у трајању од око један сат, у категорији жена вози се просечно 25 километара. “Низбрдо” - *Даунхил* (Downhill) је сигурно најатрактивнија дисциплина која привлачи гледаоце својом атрактивношћу на стрмим скијашким спустевима, шумским макадамима те уским планинским путевима. Такмичари у овој дисциплини достижу брзине до 85 километара на сат. “Узбрдо” - *Апхил* (Uphill) је дисциплина у којој такмичари показују своје умеће савладавања јаких и дугих успона који захтевају пуну снагу и кондициону издржљивост. Трке такве врсте трају од око 30 до 45 минуте и такмичари савлађују висинску разлику од око 400 до 500 метара. “Слободни стил” - *Фристајл* (Freestyle) је дисциплина у којој такмичари стартују појединачно и индивидуално возе по технички врло захтевној стази у округу од око 500 метара. Терен је као за мотокрос, стаза препуна неравнина и вештачких висинских препрека. “Двоструки слалом” - *Дуалслалом* (Dualslalom) је дисциплина у којој такмичари стартују паралелно и возе по скијашкој стази дужине око 150 до 200 метара, кроз једнако постављена врата у две стазе. Такмичење се вози на испадање тако да сваки возач освоји две од три паралелне утрке, све до финала. “Стазе” - *Треилс* (Trails) је дисциплина брдског бициклизма у којој је циљ прећи стазу која је уствари једна велика препрека, без да се спусти нога на тло, односно препреку. Сваки пут када нога дотакне тло возачу се додељује један казнени бод, а уколико возач дотакне тло са обе ноге или руком добија пет казнених бодова. Пет казнених бодова је уједно и максималан број за једну секцију. Једна секција је најчешће дуга шест до осамнаест метара. Често се вози пет или шест секција свака по два или три пута (www.pedala.hr).

Прва такмичења планинских бицикла одржана су у Калифорнији крајем 80-их година XX века. Од тада се планински бициклизам брзо развијао и привлачио све већу пажњу. Године 1990. под покровитељством Међународне уније бициклиста (Union Cycliste Internationale) – UCI, одржава се прво Светско првенство. Прво Европско првенство одржано је годину дана раније. Планински бициклизам постаје олимпијски спорт на играма у Атланти 1996. године (www.uci.ch).

Што се тиче такмичења у нашој земљи је најзначајнија трка симболичног назива “Кроз Србију”. Њен оснивач био је Александар Бугарски, а покровитељ прве и друге трке 1939. и 1940. године био је Краљ Петар II Карађорђевић. Током протеклих 65 година организоване су 44 трке, а бројни бициклисти из преко 30 земаља, укључујући и нашу, прешли су више од 30.000 km трасе, гостујући у 64 града у Србији, “правећи излете” и у Црну Гору, Македонију и Босну. Тако је ова манифестација постала спортска акција међународног карактера са великим угледам у свету и од изузетног значаја за републику Србију. Уз слоган трке одржане 2004. године – “Туризам и бициклизам заједно” – Министарство трговине, туризма и услуга било је покровитељ 44. међународне трке “Кроз Србију” верујући да се овом манифестацијом, поред спортских и такмичарских афирмишу и наше туристичке вредности. Током шест дана колико трка траје у етапама, бројни градови у Србији су у прилици да учесницима али и посетиоцима прикажу и афирмишу туристичке потенцијале, природне лепоте, културу, баштину и тиме допринесу даљем развоју туризма у Србији (www.home.drenik.net).

Параглајдинг

Параглајдинг је један од наглађих ваздухопловних спортова који се интензивно почео ширити у последњих петнаест година. Основни разлог за његову све већу популаризацију је што он не захтева велика финансијска средства и време. У овом спорту не постоје компликоване процедуре, закони, дуге и напорне обуке и све оно што убија задовољство, спонтаност и слободу летања. Летење параглајдером је изузетно безбедно, ако су испуњена три основна услова: да брзина ветра не прелази осам метара у секунди, да нема падавина и да је падобран технички исправан (www.wikipedia.org).

Почетак параглајдинга се везује за догађај из 1978. године када је у француским Алпама група падобранаца одлучила да не чека авион који је требало да их врати на одредиште, већ су решили да наставе спуштање својим падобранима. Убрзо су многи алпинисти на Алпама почели да упражњавају овакав начин спуштања. Тренутак када су неки од њих схватили да у зависности од струја и вештине овакви падобрани, односно глајдери, могу да се подижу у вис настао је нови спорт - параглајдинг.

Данас је Европи и Америци регистровано преко 250.000 лиценцираних летача - пилота параглајдера. Регистровани су рекорди у достигнутим даљинама (324 km) и време проведено у лету преко 11 сати (www.paraglajding.com).

Параглајдинг је ваздухопловни спорт у успону. У свету то је најмногољуднији ваздухопловни спорт, а и код нас се шири преко великог броја параглајдинг савеза. Први параглајдер код нас појавио се на Копаник 1988. године. Почетком 1991. године одржано је прво такмичење уз учешће осам пилота параглајдера. У организацији Параглајдинг савеза "Ртањ" одржано је 1993. године прво незванично првенство Југославије у параглајдингу. И овај спорт је почео да се шири.

Првенства су одржавана и наредних година. Прва школа параглајдинга у Параглајдинг клубу "Орао" из Београда отворена је 1996. године. Од тада параглајдисти који нису имали дозволе више нису смели да лете. Широм Србије постоје локалитети за упражњавање овог спорта. Један од веома добрих локалитета са изузетним условима је локалитет Рајац, затим Вршачке планине, Сићево, Богуговац, Копаник, Сува планина; Голија и др. Оптимална висина и скуп потребних ветрова, чине га све привлачнијим са све бројније поклонике овог спорта, али и за посетиоце.

Параглајдер летилица је ваздухом напуњен падобран – крило којим се полеће затрчавањем и слеће такође на ноге. Параглајдери су пројектовани за слободно летење, за разлику од падобрана којима је намењено спуштање. Конструкција падобрана и параглајдера се разликује с обзиром да параглајдинг подразумева летење, коришћењем узгонских ваздушних струја (термичких, падинских ветрова). У ваздуху се може остати и по неколико сати, ићи неколико хиљада метара у висину и прелетати неколико стотина километара. Параглајдер је летилица као и једрилица и исто као и она у параглајдингу се користе силе ветрова да се остане у ваздуху и да се иде што више и даље. Када су услови оптимални може се полетети са брда од неколико десетина метара, а да се на крају стигне до 3000 m. Као добар пример може се навести лет који су извели група параглајдиста која је полетала из подножја Мон Блана и после око сат времена лета слетели на врх планине. Постоје планови да се на сличан начин освоје и други врхови (www.paraglajding.com).

У Србији постоји ваздухопловни Савез у који су учлањени сви аеро и други клубови (око 50), који се баве неким од ваздухопловних спортова и делатности а то су: моторно летење, једриличарство, падобранство, ваздухопловно моделарство и макетарство, параглајдинг, балонарство, змајарство, изузетно лаке летилице и друге делатности везане за ваздухопловне спортове. У досадашњем раду (до 2005) Ваздухопловни савез Србије и његове чланице су: обучили преко 23.000 падобранаца, преко 7.000 пилота авиона, преко 17.000 пилота једрилица, око 2.000 наставника летења, падобранства и авиомеханичара и преко 150.000 ваздухопловних и ракетних моделара, кроз разне едукативно-васпитне активности на популаризацији ваздухопловства, обухватили су преко 2.200.000 деце, организовали су и одржали преко 240 државних првенстава у ваздухопловним спортовима и више стотина других ваздухопловних манифестација (аеромитинга, приказа летења, ваздухопловних вежби и слично). Савез је био организатор 43 светска и европска првенства у ваздухопловним спортовима и 86 других међународних такмичења нижег ранга (www.vsj.org.yu).

Слика 5. Параглајдинг скуп у Португалу (Извор: www.eol.org.yu)

Fig 5. Paragliding convention in Portugal

Летење змајем

Змајеви имају чврсту конструкцију (од дуралуминијумских цеви и челичних сајли која држи крило). Пилот змаја је обично закачен за конструкцију - отуда енглески израз за змајарство ханг глидинг. У односу на параглајдер, змај лети већом брзином и има веће маневарске могућности. Змај је тежак у просеку између тридесет и четрдесет килограма, склопив је и када је склопљен дужине је око шест метара. Потребно је напоменути да постоје и моторни змајеви. За добијање дозволе за летење змајем, неопходно је школовање у спортском клубу који је овлашћен за обучавање и у коме обуку врше лиценцирани пилоти. Ово је практично обавезно у свим спортско-ваздухопловним гранама.

Брзина лета је у просеку између 70-140 km. У случају квара мотора, моторни змај са финесом у просеку пет до седам може слетети на сваку равну површину без препрека од 30 до 50 m. Брзина слетања са угашеним мотором је између 45 и 60 km.

Моторни змај је летилица за све подлоге. Додавањем скија, летилица се користи у зимским снежним условима. Монтажом пловака или чамаца на моторног змаја, могу се и водене површине користити безбедно за полетно - слетне стазе (www.airban.co.yu).

Модерно змајарство развија се од 1948. године и постаје популарно широм света а достигло је врхунац у 80-им годинама прошлог века (www.wikipedia.org).

Као и за параглајдинг тако и за змајарење постоји велики број терена широм Србије, а такође и велики број клубова и савеза, где је могуће упражњавање овог спорта, рекреативно или професионално. Познати локалитети су Ечка, затим Сребрно језеро, Лисичији јарак код Београда, терени код Палићког језера итд.

Моторни змајеви достижу брзину до 130 km/h, успевају да се вину и до 2000 m, мада је уобичајно да лете на висинама између 300 и 600 m. У свету са мало дужом традицијом коришћења ових летилица, оне су нашле широку примену као врста спортско-рекреативне активности, у рекламне сврхе за ношење транспарената великих димензија (чак до 120 квадратних метара), бацање летака, као туристичка атракција, за забаве и слично (www.airban.co.yu).

Падобранство

Падобранство је екстремни спорт и за већину људи који се њиме бави представља једно од највећих и најузбудљивијих достигнућа у њиховом животу. Мало речи може да опише лепоту и узбуђење сваког скока - фасцинирајући ефекат слободног пада и војње под отвореном куполом. Падобранство такође пружа невероватне прилике за дружење и склапање нових пријатељстава са великим бројем различитих људи које повезује једна жеља, да што чешће и што дуже уживају у плаветнилу неба.

Спортски падобрани се разликују од обичних по компликованој структури, већем броју отвора и другим додатним елементима што омогућава управљање и промену смера код пада на циљ. Посебну конструкцију има такозвани падобран - крило, који поседује маневарске способности. Искочити из исправног авиона није највеће достигнуће једног човека. То је најчешће само први корак до једног од најлепших спортова данашњице. Када прође падобранску обуку од најмање 50 скокова и положи испит за дозволу, падобранац се одлучује да ли ће се бавити падобранством рекреативно (када жели и има времена) или у виду спорта. Ако постане спортиста, падобранац мора испунити одређене захтеве (здравствене, оспособљености за поједину падобранску дисциплину и слично.) и мора се посветити свом спорту побољшањем технике скока, набавком одговарајуће опреме и падобрана и тренирањем. Такође потребно је нагласити да је падобранство спортска активност високог ризика. Свака особа која приступи скоковима мора бити свесна да и у случају да је све добро припремљено (авион, добро запакован и исправан падобран, исправна опрема...) може доћи до ванредних ситуација и отказа. Битно је истаћи да само овлашћена школа за обуку падобранаца са одговарајућим падобранима, опре-

мом и наставницима може да школује падобрански кадар. На тај начин се ученици падобранци законски штите (www.vsj.org.yu).

Први нацрт падобрана на научним принципима дао је Леонардо да Винчи 1493. године у свом делу “Атлантски кодекс”, а након њега Фаусто Вранчић се бавио конструкцијом падобрана (књига “Технички зборник”) у другој половини XVI века и извршио први скок (1595) са торња у Венецији. Наводи се да су краљеви забављачи у Сијаму, у другој половини XVII века (1687) скакали са високих места са два огромна кишобрана. Први скок падобраном из балона изведен је у Паризу 1797. године.

Спортско падобранство развило се након Првог светског рата. Скокови једног Француза који је пред мноштвом публике скакао у Лондону 1919. године сматра се почетком спортског падобранства. Првенства Европе се одржавају од 1922. године када је у Риму одржано прво првенство у падобранским скоковима. Прво светско првенство у падобранству одржано је 1951. на Бледу у Словенији. (www.jak.org.yu). Током падобранских скокова усавршавају се технике слободног пада те скокови постају атрактивнији, а у групним учествује неколико десетина или чак стотина људи.

Почеци падобранства у нашој земљи везани су за војну употребу односно за коришћење падобрана као средства за спасавање пилота. Године 1926. донет је пропис о ношењу падобрана приликом летења. Први скок на територији Југославије извршио је француски падобранац Бернаже (Bernage) у Београду 1925. године. Први Југословен који је скочио на тлу Југославије је потпоручник извиђач-летач Драгутин Долански, и то другог септембра 1926. године на аеродрому Нови Сад. Скок је изведен падобраном типа “Blanquier” са висине од 650 m из авиона типа “Anrio”. Прво падобранско такмичење у нашој земљи је одржано 28. 08. 1927. године у Земуну. Прекретницу представља 1938. година када је на београдском сајмишту изграђена највиша падобранска кула на свету (74 m). Само током те године са ње су изведена 3164 скока (www.znanje.org).

У нашој земљи се најчешће практикују неколико падобранских дисциплина. Скокови на циљ су најстарија падобранска дисциплина који се изводе са висине од 1000 m, а екипе се састоје од четири или пет чланова. *Фигуративни скокови*, поред скока на циљ представљају другу класичну дисциплину. Скакање се врши са висине од 2000 m уз задршку у отварању падобрана (слободан пад) од 30 секунди. У току слободног пада, падобранац треба да уради унапред задати комплет фигура. *Пара-ски* представља новију падобранску дисциплину која је спој падобранства и скијања. Такмичари изводе 6 скокова на циљ с тим што се циљ поставља на падину нагиба 20-30%, а затим се возе две вожње велеслалома. После тога се по посебним правилима сабирају резултати и прави се коначна табела пласмана. *Формације (Formation skydiving)* је дисциплина у којој екипе изводе унапред задате групне ликове за време слободног пада. Екипу чине четири, осам или 16 падобранаца. За екипе од четири члана скокови се изводе са 3000 m, а за екипе са осам и 16 чланова са 3500 m. Задатак екипе је да за одређено време уради што већи број задатих ликова. При брзини од око 200 km/h, падобранци морају управљати својим телом тачно и увежбано, при чему се крећу кроз ваздух као да лете. Судије пребројавају број урађених ликова помоћу видео снимка који су се раније правили са земље, а задњих година са екипом скаче камерман који снима цео скок (www.vsj.org.yu). Постоје и специјализовани скокови (не спадају у спортско падобранство), као што су: ноћни, тандем, скокови на воду, скокови са камером, скокови при отварању или затварању неких манифестација и други.

У падобранству је све више екстремности. Тако је Француз Патрик Гајардон први искочио из авиона са даском за сноуборд и после тога су откривене нове могућности за кретање кроз ваздух на дасци. Све чешћи су скокови са високих зграда, који се углавном изводе без дозволе и уз велики ризик. Ови екстремни скокови веома су атрактивни и изазивају дивљење и пажњу посматрача, али готово је немогуће наћи било какве податке о броју посетилаца на некој манифестацији.

Банџи џампинг - скок са еластичним канапом

Скок са еластичним канапом (bungee jump) је екстремна и егзотична дисциплина. Једна од дефиниција скока са еластичним канапом била би да је то активност у којој особа скаче са

неколико десетина или стотина метара, везана еластичним ужетом једним крајем за ножне чланке док је други крај причвршћен за место одакле скаче.

При скоку уже се растеже до одређене дужине, а затим осцилира горе - доле док се потпуно не смири. У овом спорту нема регуларних такмичења, али постоје стални скакачи који скачу са веома великих висина при чему се не оцењује дужина/висина скока већ разне акробације при скоку. Поред тога што има велики број поклоника, многи истичу колико опасан може бити овај спорт. По статистици скок са еластичним канапом је опасан колико и вожња колима на путу дужине 160 km (шанса за смртни случај је два према 1.000.000). До сада је изведено преко милион безбедних скокова са еластичним канапом са само неколико несрећа. Скоро свака од тих несрећа је била проузрокована тиме што скакач није био прописно везан за уже или уже није било добро спојено са платформом са које се скаче (www.wikipedia.org).

Сматра се да овај спорт потиче од урођеника са Пенекосте (Penecosta), острва у јужном Пацифику, који су скакали са бамбусовог дрвећа везаних за ноге виновом лозом. Еглески Оксфорд клуб опасних спортова (Oxford dangerous sports club) започео је модерну спортску верзију скоком 1. априла 1978. године са моста у Бристолу у Енглеској, а комерцијални скокови за јавност изводе се од 1988. године (www.wikipedia.org).

Скок са еластичним канапом није на завидном нивоу развоја код нас. Центар за скокове са еластичним канапом у Србији налази се у Београду, на Ади Циганлији, са висином крана од 55 m изнад воде. Скокове изводи уиграни тим скакача, под надзором обучених стручњака, са светски признатим сертификатима. Скокови са еластичним канапом су били заступљени и на београдском Спорт Фесту који се одржао 2005. године. За време трајања ове манифестације посетиоцима је било дозвољено бесплатно скакање у току преподнева док су за поподне били предвиђени скокови професионалаца. Током трајања Спорт Феста више од 1000 људи се пријавило за скокове са еластичним канапом, што довољно говори о популарности овог спорта у Србији. Организатори су најалост били у могућности да дозволе само 20 аматерских скокова дневно, односно 60 укупно (www.belgradesportfest.com).

Скок са највеће висине (1011 m) направио је Јохен Швицер (Jochen Schwizer) из хеликоптера, 19. септембра 1997. године у Франкфурту, у Немачкој. Групни скок са највеће висине је начинио 25 људи са 52 m висине, са зграде Дојч банке (Deutch Bank) у Франкфурту у Немачкој 6. септембра 1998. године (www.wikipedia.org).

Закључак

Екстремни спортови немају задовољавајући значај у туризму Србије. Углавном се ради о комплементарном утицају. Само неки од њих су доста добро развијени и укључени директно у туристичку понуду наших туристичких агенција као што је то случај са сплаварењем и скијањем на дасци. Туристи могу да изаберу туристички аранжман који обухвата сплаварење са још неким додатним елементима туристичке понуде или приликом посете зимских туристичких центара одабрати аранжман који у својој понуди обухвата и скијање на дасци. Код неких других екстремних спортова као што су кајак и триатлон утицај на туризам се огледа на другачији начин, не кроз директно учешће у понуди туристичких агенција (јер таквих понуда у нашим агенцијама нема) већ више кроз пасивно посматрање ових такмичења. Као што је већ наведено у раду, такмичења из ових спортова у нашој земљи има доста, међутим колики је њихов реални утицај на туризам не може се са прецизношћу утврдити јер се у већини случајева не воде евиденције о броју посматрача на спортским догађајима овог типа. Као пример повезаности екстремних спортова са туризмом може се навести организовано панорамско разгледање (параглајдинг, змајеви, падобран) Београда и околине са аеродрома Лисичији јарак. Такву понуду би могли организовати и други градови, у првом реду већи градски центри као што су Нови Сад, Ниш и Крагујевац. Спортови са изузетним потенцијалом за

укључивање у туристичку понуду наше земље су планински бициклизам, параглајдинг, сплаварење, алпинизам и слободно пењање.

Литература и извори података

- Coakley, J., (1990), Sport in society: Issues and controversies, Mosby College Publ., St. Louis.
De Grote, P., (1995), Panorama op toerisme, Garant, Leuven.
Hall, C.M., (1992), Adventure sport and health, Belhaven Press, London.
Пешта, Г., (2006), Екстремни спортови у Србији и њихов утицај на туризам, Дипломски рад, ПМФ Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
Плавша Ј., (2004) Спортски туризам, скрипта за студенте, ПМФ Департман за географију туризам и хотелијерство, Нови Сад.
Standeven, J., De Кноп, Р., (1999), Sport Tourism, Human Kinetics, Champaign, SAD.
Tomlinson, J., (1996) The Enciclopedia of extreme sports, Charlton Books, London.

www.sunny-rafting.com
www.splavarenje.co.yu
www.raftingecuador.org
www.inraftfed.com
www.wikipedia.org
www.aida-srbija.org.yu
www.triton-ast.co.yu
www.kajakss.org.yu
www.yutu.org.yu
www.triathlon.org
www.zrinski-triatlon.hr
www.vertikal.org.yu
www.digitalrock.de
www.uiaaclimbing.com
www.adrenalin.org.yu
www.canon.no
www.skijanje.co.yu
www.udruzenjefreestylera.com
www.kopaonik.net
http://expn.go.com

www.tds.co.yu
www.pedala.hr
www.uci.ch
www.home.drenik.net
www.jumpswest.com
www.klworldcupfinal.com
www.horsesport.org
www.zastava-info.co.yu
www.equine-world.co.uk
www.glas-javnosti.co.yu
www.eol.org.yu
www.paraglajding.com
www.ivanjica.co.yu
www.vsj.org.yu
www.airban.co.yu
www.air-systems.net
www.znanje.org
www.belgradesportfest.com
www.vkvihor.org.yu
www.pg.yahoo.com